

Original Article

An Analysis of Tazkira Accounts Concerning Ibn Naṣūḥ Shīrāzī (an 8th Century Poet) Based on Historical and Textual Evidence

Moslem Nadalizadeh¹

Ali Khaleqyar²

Syed Yasub Raza Rizvi³

Ibn Naṣūḥ Shīrāzī is one of the prominent poets of the 8th century AH who, despite his significant presence at the Jalayirid court and his close engagement with the dominant poetic currents of his time, has received relatively little attention in the history of Persian literature. As a result, scattered, sometimes inaccurate, and insufficiently documented information concerning his life, works, and literary status has circulated in biographical dictionaries (tazkiras) and modern scholarship. Adopting a historical and text-critical approach and drawing on both early and later sources, manuscript evidence, and internal textual analysis of poetic materials, the present study seeks to provide a coherent and well-documented account of Ibn Naṣūḥ's biography, works, intellectual orientations, and literary position. The findings demonstrate that a critical reassessment of the sources not only corrects several erroneous assumptions but also clarifies the poet's status as one of the significant figures of 8th century Persian poetry.

1. Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, Ahl al-Bayt International University, Tehran, Iran; email of the corresponding author: moslemnadali@gmail.com

2. M.A. in Persian Language and Literature, Ahl al-Bayt International University, Tehran, Iran; email: Alikhaliqyar100@gmail.com

3. M.A. Student in Persian Language and Literature, Ahl al-Bayt International University, Tehran, Iran; email: syr.rizvi@ut.ac.ir

 <https://orcid.org/0000-0002-3545-4083>

 <https://orcid.org/0009-0005-3053-8420>

 <https://orcid.org/0009-0004-2083-7729>

 <https://doi.org/10.48308/hlit.2026.242447.1446>

Copyright: © 2023 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

1. Introduction

The history of Persian literature abounds with poets who, despite their fame and influence during their own lifetimes, were gradually marginalized in later periods. Ibn Naṣūḥ Shīrāzī belongs to this group of poets. Living in the 8th century AH, he composed poetry in a wide range of genres, including qaṣīda, ghazal, mathnawī, and rubā'ī. The accounts provided by tazkira writers are generally brief, repetitive, and at times contradictory, which has prevented a proper understanding of his actual place within the Persian poetic tradition. The central concern of this study is therefore to reassess and critique these reports and to reconstruct Ibn Naṣūḥ's life and works on the basis of reliable historical and literary evidence.

2. Literature Review

Early sources constitute the most important body of information on Ibn Naṣūḥ. Among them, Tazkirat al-Shu'arā' by Dawlatshāh Samarqandī is the earliest known source; although it refers to the poet's reputation, it provides little precise biographical information. The most significant early source is Khulāṣat al-Ash'ār wa Zubdat al-Afkār by Taqī al-Dīn Kāshānī, which offers a relatively detailed biographical account and transmits a substantial selection of Ibn Naṣūḥ's poetry. Works such as 'Arafāt al-Āshiqīn by Awhadī Balyānī and Ṣuḥuf-i Ibrāhīm by 'Alī Khalīl supply supplementary information, though they largely rely on Kāshānī's account.

In modern scholarship, Zabīḥollāh Ṣafā's *History of Literature in Iran* has played a foundational role in introducing Ibn Naṣūḥ and has served as the basis for many subsequent studies. Nevertheless, certain inaccuracies—such as those concerning the number of verses in his dīvān or the dedication of the mathnawī Maḥabbat-nāma—have become entrenched in later works and thus require reconsideration.

3. Methodology

This study employs a historical-analytical and text-critical methodology. Through a comparative examination of early and later tazkira sources, collation of manuscript materials, analysis of internal textual evidence from the poems, and correlation of literary data with the political and social events of the 8th century AH, the authors aim to present a documented and coherent narrative of Ibn Naṣūḥ's life and oeuvre. Particular attention is paid to historical inconsistencies and to the use of poetic evidence as supplementary historical documentation.

4. Discussion

The findings indicate that Ibn Naṣūḥ was originally from Shiraz but was raised in Tabriz, where he spent a substantial part of his life, as well as periods in Baghdad. He initially pursued the conventional sciences of his time and later gained renown in poetry and mysticism. His presence at the Jalayirid court—especially during the reigns of Sultān Ḥusayn and Sultān Aḥmad Jalayirī—consolidated his social and literary standing, and after the death of his master Salmān Sāvajī, he most likely attained the position of poet laureate (malik al-shu'arā').

From an intellectual perspective, poetic evidence clearly indicates Ibn Naṣūḥ's adherence to Twelver Shi'ism, a point that some later sources have questioned. Stylistically, his poetry continues the tradition of

Sanā'ī, Sa'dī, and Zāhīr al-Dīn Fāryābī, while displaying striking linguistic and thematic affinities with the works of Salmān Sāvajī and Ḥāfīz Shīrāzī. This stylistic convergence demonstrates that Ibn Naṣūḥ composed his poetry firmly within the mainstream poetic discourse of the 8th century.

Beyond their literary value, Ibn Naṣūḥ's works reflect the turbulent political and social conditions of the period marked by the collapse of the Ilkhanids and the emergence of local dynasties. His explicit references to insecurity, warfare, and social disorder render his dīvān a valuable source for historical and sociological studies of the era. Moreover, his mathnawī Maḥabbat-nāma occupies a distinctive position within the tradition of dah-nāma composition due to its structural innovations and its creative use of messengers.

A close examination of the autograph manuscript of Khulāṣat al-Ash'ār establishes that the number of extant verses by Ibn Naṣūḥ is precisely 915. One of the most significant corrections proposed in this study is the rejection of the attribution of the dedicatee of Maḥabbat-nāma to Shaykh Kajjajī—a hypothesis previously suggested by Ṣafā. By comparing the date of Shaykh Kajjajī's death (778 AH) with the completion date of Maḥabbat-nāma (788 AH), this study demonstrates that the work was in fact dedicated to Khwāja Jamāl al-Dīn 'Alī Bū al-'Izz, Minister of Sulṭān Aḥmad Jalayirī.

5. Conclusion

Through a critical re-examination of sources and an analysis of historical and literary evidence, the present study establishes Ibn Naṣūḥ Shīrāzī as a significant yet underrecognized poet of the 8th century AH. Correcting erroneous data—particularly regarding the number of verses in his dīvān and the dedication of Maḥabbat-nāma—and clarifying his religious orientation and literary status constitute the main contributions of this research. The results indicate that Ibn Naṣūḥ was not only an influential poet in his own time, but that his works remain a valuable resource for contemporary literary, historical, and cultural studies.

Keywords: Persian literary history, 8th century AH, Ibn Naṣūḥ Shīrāzī, Jalayirids, Khulāṣat al-Ash'ār

دوفصلنامه تاریخ ادبیات

دوره ۱۹، شماره ۱، (پیاپی ۹۰ / ۱) بهار و تابستان ۱۴۰۵

مقاله علمی - پژوهشی

صفحه ۴۷ تا ۷۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۸/۲۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۱۱/۲۶

واکاوی گزارش تذکرها درباره ابن نصوص شیرازی (شاعر قرن هشتم) بر پایه شواهد تاریخی و متن شناختی

مسلم نادعلی زاده^۱

علی خالقیار^۲

سید یعسوب رضا رضوی^۳

چکیده

ابن نصوص شیرازی یکی از شاعران مهم قرن هشتم، شاگرد سلمان ساوجی و به احتمال علاء الدوله سمنانی و معاصر خواجوی کرمانی و حافظ شیرازی، است که در کتاب‌های مربوط به تاریخ ادبیات، چنان که بایسته و شایسته است، به او پرداخته نشده و بعضاً اطلاعات نادرست و غیر مستندی از زندگی و احوال و آثارش گزارش شده است. در این پژوهش با استفاده از منابع متقدم و متأخر و نیز تحقیقات تاریخی و ادبی و با استناد به اشعار و آثار باقی مانده، تلاش شده است که سیر زندگی او از تولد تا پیوستن به دربار جلایریان و سپس نشستن در جایگاه شاعر اول دربار نشان داده شود. سپس با یادآوری

۱. استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه بین‌المللی اهل بیت، تهران، ایران (نویسنده مسئول). moslemnadali@gmail.com

۲. دانش‌آموخته کارشناسی ارشد گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه بین‌المللی اهل بیت، تهران، ایران. Alikhaliqyar100@gmail.com

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه بین‌المللی اهل بیت، تهران، ایران. syr.rizvi@ut.ac.ir

 <https://orcid.org/0000-0002-3545-4083>

 <https://orcid.org/0009-0005-3053-8420>

 <https://orcid.org/0009-0004-2083-7729>

 <https://doi.org/10.48308/hlit.2026.242447.1446>

Copyright: © 2023 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

استادان و ممدوحان و سفرها و آثار او (دیوان اشعار و مثنوی محبت‌نامه یا ده نامه)، به بیان انعکاس اتفاقات تاریخی و اجتماعی در شعرش پرداخته شده است تا جایگاه دیوان ابن‌نصوح به مثابهٔ آینه‌ای برای تحقیقات جامعه‌شناختی و تاریخی آن روزگار روشن گردد. در نهایت تلاش شده است که تأثیرپذیری این شاعر شیعه مذهب از سخن‌سرایان پیشین همچون سنایی، سعدی و ظهیرالدین فاریابی بازایی شود و ضمن بررسی قرابت‌های لفظی و محتوایی میان اشعار او و هم‌عصرانش همچون سلمان ساوجی و حافظ شیرازی، جایگاه شعری وی برای پژوهشگران زبان و ادب فارسی تبیین گردد.

کلیدواژه‌ها: تاریخ ادبیات، ادبیات قرن هشتم، ابن‌نصوح، آل‌جلایر، خلاصة‌الاشعار

۱. مقدمه

شاعران متعددی در تاریخ ادبیات فارسی در جغرافیای پهناور ایران وجود داشتند که با وجود شهرت و اهمیت در دوران زندگی خودشان، رفته‌رفته سایهٔ فراموشی بر آنان و شعرشان افتاده است. در پژوهش حاضر در لابه‌لای نسخه‌های خطی، شرح احوال و آثار شاعر و سخنوری را می‌کاویم که در قرن هشتم هجری می‌زیست. شاعر قصیده‌سرا و غزل‌سرای که در غزل‌ها و اشعارش ابن‌نصوح تخلص می‌کند. دربارهٔ این سخنور پارسی‌گوی، نه قدمای ما آن‌گونه که شایستهٔ اوست، حق او را به‌جا آورده‌اند و نه در زمان ما پژوهش‌درخور و شایسته‌ای دربارهٔ سایر شعرهایش صورت گرفته است. در ادامه بر آنیم که احوال ابن‌نصوح را در منابع بازجسته، زندگی‌نامهٔ او را شناسایی و آثارش را به اجمال معرفی کنیم.

۲. نگاهی بر مهم‌ترین منابع و شرح احوال ابن‌نصوح شیرازی

۱-۲. منابع متقدم

ابن‌نصوح شیرازی از جمله شعرای قرن هشتم است که راجع به زندگی او اطلاعات زیادی در دست نیست و یا به بیان دیگر، در منابع و تذکرها موجود، اطلاعاتی که بتواند روشن‌گر زوایای مختلف زندگی و احوال او باشد، وجود ندارد. قدیمی‌ترین منبع دربارهٔ شرح احوال ابن‌نصوح، تذکرة الشعرا دولتشاه سمرقندی از قرن نهم هجری قمری است اما در اثر دولتشاه به مواردی چون نام، سال تولد، محل و تاریخ وفات شاعر اشاره‌ای نشده است. دولتشاه در مدخل مربوط به ابن‌نصوح می‌نویسد:

«ابن‌نصوح فارسی نورالله مرقده، از جمله فضالای روزگار و از بزرگ‌زادگان فارس بوده و به روزگار سلطان ابوسعیدخان ده‌نامه نظم کرد به‌نام خواجه غیاث‌الدین محمدبن‌رشید وزیر و آن نسخه در میان مستعدان شهرتی عظیم دارد. این رباعی او راست:

با فاقه و فقر هم‌نشینم کردی بی‌مونس و یار و بی‌قرینم کردی
این مرتبه‌ای مقربان در توست آیا به چه خدمت این‌چنینم کردی»
(سمرقندی، ۱۳۸۲: ۲۲۵)

بعد از تذکرة الشعرا، منابع زیادی از ابن‌نصوح نام برده‌اند اما بسیاری از آن‌ها به نحوی همان جملات دولتشاه را تکرار کرده و مانند او به ذکر یک رباعی که انتساب آن به ابن‌نصوح خالی از تردید هم نیست، بسنده کرده‌اند (معدن‌کن و دیگران، ۱۳۹۳: ۱۴). این منابع عبارت‌اند از: جُنگ شعر (اصفهانی، بی‌تا: ۱۱۰ پ)، سفینهٔ خوش‌گو (خوش‌گو، بی‌تا: ۴۶ ر)، جُنگ اشعار (ناشناس، بی‌تا: ۱۵۲ ر)، تذکرة شکرستان پارس (شعاع شیرازی، بی‌تا: ۱۲ ر)، منتخب‌الاشعار فی کشف‌الاسرار (لامع قزوینی، بی‌تا: ۷۰ پ)، مرآت‌الفصاحه (داور، بی‌تا: ۱۶ پ)، آتشکدهٔ آذر (آذر، ۱۳۸۸: ۱۲۰)، قاموس‌الاعلام (سامی‌بیگ، ۱۳۰۶: ۶۷۴)، ریحانة‌الادب (مدرس تبریزی، ۱۳۷۴: ۲۵۳)، مخزن‌الغرائب (هاشمی سندیلوی، ۱۲۱۸ ق: ۱۴۲)، ریاض‌الشعرا (واله داغستانی، ۱۳۷۴: ۱۴۵)، الذریعه الی تصانیف‌الشیعه (آقابزرگ تهرانی، ۱۴۰۳ ق: ۲۸۴)، تذکرة‌التواریخ (کابلی، ۱۳۹۲: ۱۱۲)، تذکرة صبح گلشن

(سلیم، ۱۳۹۰: ۸۰)، تذکره ریاض العارفین (لکهنوی، ۱۳۵۵: ۷۳)، منتخب الطایف (ایمان، ۱۳۴۹: ۸۵)، دانشمندان و سخن‌سرایان فارس (رکن‌زاده آدمیت، ۱۳۳۷: ۷۰)، تاریخ نظم و نثر فارسی (نفیسی، ۱۳۶۳: ۲۱۱).

برخلاف ادعای دولتشاه (سمرقندی، ۱۳۸۲: ۲۲۵) ابن‌نصوح از مداحان سلطان ابوسعید ایلخانی (۷۱۶-۷۳۶ ق) نبوده است و در اشعار به‌جامانده از وی نشانه‌ای برای تأیید این مطلب نیافتیم. به نظر می‌رسد ابن‌نصوح در زمان حکومت ابوسعید ایلخانی مشغول به تحصیل علم بوده و با وجود اینکه در آن زمان شعر می‌سروده، چندان پایه‌ای نداشته است که بتواند به دربار راه یابد و مدح سلاطین ایلخانی را کند. امین‌احمد رازی نویسنده هفت‌اقلیم ضمن اینکه همان جملات دولتشاه را به نحو دیگری بیان کرده این رباعی را نیز از او نقل کرده است:

ای	دوست	دلت	داد	که	زارم	کشتی	آن‌گاه	به	تیغ	انتظارم	کشتی
تا	دل	به	تو	دادم	جگرم	خون	کردی	تا	جان	منی	هزار
										بارم	کشتی

(رازی، ۱۳۸۹: ۲۱۹)

غیر از دولتشاه سمرقندی مهم‌ترین منابع متقدمی که ترجمه حال ابن‌نصوح را نقل کرده‌اند، تذکره خلاصه‌الاشعار و زبدة الافکار تقی‌الدین کاشانی (کاشانی، ۱۳۹۳: ۱۲۱۲ - ۱۲۳۱)، عرفات‌العاشقین و عرصات‌العارفین اوحدی بلیانی (اوحدی بلیانی، ۱۳۸۹: ۴۰۲ - ۴۰۳) و تذکره صحف ابراهیم از علی ابراهیم‌خان خلیل (خلیل، بی‌تا: ۳۵) هستند؛ هرچند به نظر می‌رسد علی خلیل نیز در صحف ابراهیم همان چکیده گفته‌های تقی‌الدین کاشانی را آورده باشد. این نوشتار برای آنکه خواننده پژوهشگر را از مراجعه به خلاصه‌الاشعار تقی‌الدین کاشانی و آنچه پیرامون زندگی و احوال او در آن ذکر شده بی‌نیاز سازد، بخش‌هایی از مطالب آن را عیناً در اینجا نقل می‌کند:

اصل وی از دارالافاضل شیراز است و پدر وی از جمله اکابر و اجله آنجا بوده. به‌وفور عقل و کثرت جاه امتیاز تمام داشته. و بعضی گویند که مولد آن جناب تبریز است و در آنجا نشو و نما یافته و مداح سلاطین جالایریه است. خصوصاً سلطان غیاث‌الدین احمد بن سلطان اویس و شاگرد خواجه سلمان ساوجی و حقیقت این قول از مطالعه اشعار وی نیکو معلوم می‌شود. خصوصاً این قطعه از جمله افکار بدیعه اوست:

شب	دوشینه	به	عزم	سفر	صوب	عراق	در	میان	من	و	معشوق	من	افتاد	فراق
حبذا	خطه	تبریز	که	دل	را	همه‌وقت	به	مقیمانش	از	اندازه	برون	است	اشواق	
اشتیاقم	به	عزیزان	وطن	تا	حدی	است	که	بود	خاطر	یعقوب	به	یوسف	مشتاق	
به	مشام	دل	آن	لحظه	رسد	نفخه	کاید	از	جانب	تبریز	نسیمی	به	عراق	

خواجه مشارالیه نجم‌فلک معرفت و شمع‌لگن حقیقت بوده و علمی وافر و فضلی زاهر داشته و در طریق ورع و کمال دین‌پروری از افاضل دوران قصب‌السبق ربوده و از زمان مُستَهَل صبا و طفولیت تا پایان کهولت، به نظر تربیت‌مشایخ و اهل معرفت پرورش یافته و مدت‌های مدید در خدمت قدوه‌السالکین شیخ رکن‌الدین علاءالدوله سمنانی به تصحیح سخنان صوفیه و تفهیم مسائل یقینیه اوقات گذرانیده. چنان‌که منقول است بسیاری از اسرار این طایفه که دیگران را قوت معرفت آن نبوده شیخ با وی در میان نهاده؛ و در شأن خواجه مشارالیه فرموده که صحبت وی در کشف معارف و تبیین حقایق، به مرتبه کبریت احمر است. ظهور ابن‌نصوح در روزگار دولت سلطان ابوسعید بوده و در ابتدای حال به شاعری توجه نموده؛ و در اقسام شعر از قصیده و غزل و مثنوی و رباعی سخن گفته و از او اشعار رنگین بر سفاین روزگار مانده؛ و نزد سلاطین جالایریه عزت تمام داشته و در محلی که سلطان احمد بن سلطان اویس به عالم بقا رسید، ابن‌نصوح از ملازمت استعفا نموده. قدم در کوره درویشی نهاد؛ و هرگز دیگر کسی او را به در خانه اکابر

و اهالی روزگار ندید. حکایت کنند که جناب خواجه، در محلی که به مریدی شیخ علاءالدوله سرافراز گشته بود، چندین اربعین داشت؛ و در آن محل ریاضات بسیار کشید. چنانچه شیخ مکرراً او را از آن قسم مجاهدت منع نمود و او از غایت انس به صفات کمال جز گرد سرپای زجر نفس و ترک لذات و شهوات برنیامد. اما وفات ابن‌نصوح در تبریز اتفاق افتاده در شهر سنه ثلاث و تسعین و سبعمائه و دیوان شعر قصیده و غزل قریب به چهار هزار بیت از او مانده و در عراق و فارس پیدا می‌شود؛ و ده‌نامه نیز به اسم خواجه غیاث‌الدین محمد رشید وزیر دارد. اگرچه شعرش بی‌رتبه واقع است اما پیش از این شهرت تمام داشته و مستعدان می‌پسندیده‌اند و ما در این خلاصه به چند قصیده و اندکی از غزل وی اکتفا نمودیم (کاشانی، ۱۳۹۳: ۱۲۱۲ - ۱۲۳۱).

همان گونه که ذکر آن رفت، بیشترین ترجمه احوال ابن‌نصوح را می‌توان در تذکره تقی‌الدین کاشی مشاهده کرد. وی ضمن اشاره به زندگی‌نامه مختصر شاعر، تعداد زیادی از ابیات او را نیز نقل کرده است. نویسنده خلاصه‌الاشعار و زبدة‌الافکار طبق نسخه ایندیا آفیس که آخرین ویرایش ترجمه احوال شاعران به قلم مؤلف است، تعداد ابیات نقل شده از ابن‌نصوح را دقیقاً نهصدوپنجاه بیت ذکر کرده است (همان: ۱۲۳۱). نویسندگان حاضر به کمتر از این تعداد از ابیات در خلاصه‌الاشعار دست یافتند؛ زیرا در نسخه خطی دانشکده ادبیات دانشگاه تهران که به قلم خود مؤلف است تعداد ابیات نقل شده از ابن‌نصوح مجموعاً نهصدوپانزده بیت است. یادآوری این نکته به این خاطر لازم می‌نماید که در بسیاری از منابع متأخر بر مبنای نظر استاد صفا در تاریخ ادبیات تعداد ابیات شاعر را حدود هزار بیت ذکر نموده‌اند؛ حدسی که نزدیک به واقعیت است.

بخشی از اطلاعات شناسنامه‌ای ابن‌نصوح را می‌توان تا حدی فقط در همین تذکره و تذکره صحف ابراهیم مشاهده کرد. علی خلیل در صحف ابراهیم درباره ابن‌نصوح می‌نویسد: «ابن‌نصوح مسمی به فضل‌الله، اصلش از شیراز و مسکنش تبریز بود. مرید علاءالدوله سمنانی و شاگرد سلمان ساوجی است» (خلیل، نسخه خطی: ۳۵). تذکره عرفات‌العاشقین و عرصات‌العارفین نیز مدخلی را به ابن‌نصوح اختصاص داده که در آن آمده است: «شاعر فصیح‌زبان، سحر بلیغ‌بیان، سرمست جام صبوح، صاحب کمال فتوح، خواجه کمال‌الدین ابن‌نصوح ... از جمله ندمای نامدار و شعرای کامکار روزگار است. در ایام سلطنت سلطان ابوسعیدخان ده‌نامه به‌نام خواجه غیاث‌الدین محمدبن خواجه رشید منظوم کرده و دیگر مثنویات نیز گفته و مداحی شیخ احمدبن شیخ اویس نیز مکرر کرده. لهذا جمعی او را از شاگردان رشید خواجه سلمان ساوجی دانسته‌اند و وی نیز در بغداد بسیار سر می‌کرده.» (اوحدی بلیانی، ۱۳۸۹: ۴۰۲ - ۴۰۳). در این تذکره، با آنکه همچون دولتشاه اطلاعات شناسنامه‌ای درباره ابن‌نصوح ارائه نشده است، افزون بر نقل یک رباعی، یکی از قصاید او مشتمل بر بیست‌ونه بیت با این مطلع نیز ذکر شده است:

جیب رزان ز باد خزان [باز] پر زر است بر نوعروس باغ ز صد گونه زیور است
(اوحدی بلیانی، ۱۳۸۹: ۴۰۳)

بسیاری از منابع متأخر با استفاده از همین منبع نام ابن‌نصوح را «کمال‌الدین» ذکر کرده‌اند؛ در حالی که کمال‌الدین، یکی از القابی است که در قرن نهم رایج بوده است (زمانی، ۱۳۸۷: ۱۹). در میان منابع پسینی تنها منبعی که از آوردن کمال‌الدین به‌عنوان نام ابن‌نصوح خودداری کرده مدخل دانشنامه زبان و ادب فارسی است که کمال‌الدین را لقب شاعر ذکر کرده است نه نام او (سعادت، ۱۳۹۸: ۱۹۲).

۲-۲. منابع نوین

مهم‌ترین منبع پسینی و پژوهش جدید درباره ابن‌نصوح، کتاب تاریخ ادبیات در ایران دکتر ذبیح‌الله صفا است (صفا، ۱۳۹۰: ۸۲۰). بسیاری از مقالاتی که در دانشنامه‌ها و در لابه‌لای کتاب‌های دیگر به شرح احوال ابن‌نصوح پرداخته‌اند، همگی بدون استثنا به اثر صفا نظر داشته و از این منبع بسیار

استفاده کرده‌اند. فرهنگ زندگی نامه‌ها (انوشه، ۱۳۶۹: ۷۹۳)، بررسی نقش پیک‌ها در ده نامه ابن‌نصوح شیرازی (امانت و تاج‌واردی، ۱۳۹۵: ۴)، نگاهی به تاریخ ادبیات ایران (ترابی، ۱۳۹۲: ۱۲۳)، دانشنامه زبان و ادب فارسی (سعادت، ۱۳۹۸: ۱/ ۱۹۲ - ۱۹۳)، تقویم تاریخ، فرهنگ و تمدن اسلام و ایران (ولایتی و دیگران، ۱۳۹۲: ۱۴۵)، دائرةالمعارف بزرگ اسلامی (عبدعلی، ۱۳۷۲، ج ۵: ۴۸ - ۴۹)، دائرةالمعارف تشیع (محقق، ۱۳۷۵: ۳۷۳ - ۳۷۴)، ده‌نامه‌سرایی در ادبیات فارسی (فرصتی جویباری، ۱۳۸۷: ۲۷۴) از این دسته هستند. در اهمیت معرفی ابن‌نصوح در کتاب تاریخ ادبیات دکتر ذبیح‌الله صفا می‌توان گفت که اگر این شاعر پارسی‌گوی به‌واسطه ایشان معرفی نمی‌گردید شاید تا امروز نامی از او بر زبان نمی‌آمد و کسی از وجود این شاعر بزرگ در قرن هشتم خبردار نمی‌شد. بعد از صفا کتاب‌های تاریخ ادبیات و کتب تاریخی نسبتاً زیادی درباره نویسندگان و شاعران به تحریر درآمده است اما بسیاری از آن‌ها حتی نامی از ابن‌نصوح هم نیاورده‌اند. به‌طور مثال یکی از منابع مهم تاریخی که در آن باید از ابن‌نصوح نامی برده می‌شد، کتاب تاریخ آل جلایر از شیرین بیانی است. بیانی با اینکه بخش زیادی از کتابش را به ادبیات آن دوره اختصاص داده و شاعران زیادی را معرفی کرده، به ابن‌نصوح شیرازی که از شاعران سرشناس این عهد است، اشاره‌ای نکرده است.

یکی از منابع دیگری که در بسیاری از مقالات نوین از آن نام برده شده است، منبعی است به نام «دارالکتب». این منبع در تمام مقالات بدون نام نویسنده، تاریخ چاپ و ناشری که اثر را به طبع رسانده، نقل گردیده است. به نظر می‌رسد این منبع کتاب فهرست‌المخطوطات الفارسیه است که نسخه‌های خطی فارسی را در کتابخانه دارالکتب قاهره فهرست کرده است. فهرست‌نگار دست‌نویسی از محبت‌نامه ابن‌نصوح را با نام محمود ابن‌نصوح معرفی کرده است (نک: طرازی، ۱۹۶۶: ۱۲۹). با این حال در فهرست اعلام همین فهرست نیز از ابن‌نصوح و یا محمود ابن‌نصوح هیچ نامی نیامده، هرچند در متن فهرست، نسخه محبت‌نامه ابن‌نصوح ذیل شماره ۲۰۷۴ معرفی گردیده است.

۳. شرح احوال ابن‌نصوح شیرازی

۳-۱. زندگی‌نامه ابن‌نصوح

ابن‌نصوح شیرازی از جمله عرفا و شعرای نامی سده هشتم هجری است. بنابر گزارش‌های تذکره‌نویسان، وی در یک خانواده متمکن در شیراز به دنیا آمد. نام و تاریخ ولادت او به‌درستی مشخص نیست. بعضی منابع متأخر از او به نام‌های خواجه فضل‌الله (کاشانی، ۱۳۹۳: ۱۲۱۲)، محمود (مبشرالطرازی، ۱۹۶۶: ۱۲۹) و آنس (هاشمی سندیلوی، ۱۹۶۸: ۱۴۲) یاد کرده‌اند. بنا بر نقل تقی‌الدین کاشانی عده‌ای به دلیل ابیاتی که در آن شاعر تبریز را وطن خودش خطاب کرده است، زادگاه او را تبریز دانسته‌اند (کاشانی، ۱۳۹۳: ۱۲۱۳). با اینکه تذکره‌ها و شرح‌حال‌نویسان اصالت او را شیرازی دانسته‌اند اما در مورد چگونگی و نحوه اقامت او یا خانواده‌اش در تبریز، اشاره‌ای نکرده‌اند. درباره خانواده و پدر وی در تذکره‌ها هیچ اطلاعی در دست نیست. ولی آنچه از منابع به‌دست می‌آید، این است که ابن‌نصوح در تبریز نشو و نما یافته و بیشتر عمرش را هم در آنجا سپری نموده است. علوم متداول زمان خودش را در همان جا و از بزرگان آن دیار فراگرفته و در شاعری نامدار گردیده است. وی خود نیز در لابه‌لای اشعارش به این موضوع اشاره کرده است:

تنها به فن شعر فقط نیست فخر من کز جمله فنون من این نیز یک فن است
(خالقیار، ۱۴۰۱: ۱۰۷)

ابن‌نصوح در سیر غزل فارسی از جمله شاعرانی است که غزلیاتشان تلفیقی از مضامین عاشقانه و عارفانه است.

۳-۲. نگاهی به عصر زندگی ابن‌نصوح شیرازی

شاعران و نویسندگان هر عصری، همان‌گونه که خود بر محیط تأثیر می‌گذارند، از فضای حاکم بر جامعه متأثر می‌شوند و با الهام از فضای حاکم در زمان خودشان دست به خلق آثار علمی، ادبی و هنری می‌زنند. بدون شک هیچ اثر ادبی و هنری برحسب اتفاق و بدون پیش‌زمینه به وجود نمی‌آید. بنابراین زمان و مکان نقش پررنگی در شکل‌گیری شخصیت و آثار افراد دارد.

۳-۲-۱. اوضاع اجتماعی و سیاسی

در سال‌های پایانی حکومت ایلخانان مغول، ساختار سیاسی ایران دچار فروپاشی شد و حکومت‌های ملوک‌الطوایفی متعددی چون جلایریان، مظفریان، آل‌کرت و چوپانیان پدید آمدند که تا زمان لشکرکشی‌های تیمور دوام یافتند (بلوکباشی، ۱۳۸۰: ۵۴۰/۱۰). مهم‌ترین سلسلهٔ برخاسته از این تجزیه، جلایریان یا ایلکانیان بود که از اواسط قرن هشتم تا اوایل قرن نهم هجری بر آذربایجان و عراق عرب حکومت کردند. مؤسس این سلسله شیخ حسن ایلکانی بود که پس از مرگش در سال ۷۵۷ ق، پسرش معزالدین اویس در بغداد به قدرت رسید. سلطان اویس مشهورترین امیر جلایری پس از پدر به شمار می‌آید؛ امیری شاعر و ادب‌دوست که شاگرد سلمان ساوجی است. رابطهٔ نزدیک سلطان اویس با سلمان باعث شد بسیاری از فتوحات و احوال او در دیوان سلمان بازتاب یابد و این دیوان به منبعی معتبر برای فهم تاریخ این دوره بدل شود (یاسمی، ۱۳۰۷: ۲۸). پس از مرگ سلطان اویس، پسرش جلال‌الدین حسین به قدرت رسید. حکومت او هم‌زمان با اقتدار مظفریان در فارس و عراق عجم بود. پس از تحولات داخلی مظفریان و بر سر قدرت آمدن شاه شجاع، او با لشکری دوازده‌هزار نفری به آذربایجان حمله کرد و سلطان حسین جلایری را شکست داد و بر تبریز مسلط شد. در همین زمان سلمان ساوجی شاه‌شجاع را مدح گفت و خشم سلطان حسین جلایری را برانگیخت. از این تاریخ به بعد ابن‌نصوح شیرازی، به‌عنوان ملک‌الشعرا در دربار جلایریان برگزیده شد (کاشانی، ۱۳۹۳: ۱۲۳۱). ابن‌نصوح تا پایان حکومت سلطان حسین او را مدح می‌کرد. او در ترکیب‌بندی هم شاه‌مقتول را مرثیت گفت و هم جلوس قاتلش را تهنیت. به همین دلیل گزارش تقی‌الدین کاشانی دربارهٔ وفات ابن‌نصوح در سال ۷۹۳ ق و کناره‌گیری او پس از مرگ سلطان احمد با داده‌های تاریخی ناسازگار است (همان). شواهد محبت‌نامه نشان می‌دهد که ابن‌نصوح تا سال ۷۸۸ ق در ملازمت جلایریان بوده است.

سال ۷۸۷ ق با حملهٔ توقتمش‌خان به تبریز، کشتار و ناامنی گسترده‌ای پدید آمد. پس از آن عادل‌آقا تبریز را تصرف کرد و امپرولی کشته شد. از ۷۸۴ تا ۷۸۸ ق سلطان احمد ثباتی در تبریز نداشت و پس از آن نیز شهر در دست مدعیان مختلف بود (مستوفی، ۱۳۹۴: ۱۲۶-۱۳۷). اقبال آشتیانی این دوره را زمان سرگردانی و نومیدی سلطان احمد می‌داند (آشتیانی و پیرنیا، ۱۳۹۰: ج ۲: ۱۱۴). پس در چنین اوضاع و احوالی ایجاب می‌کرده تا شاعر برای زنده ماندن خودش از دربار و مدح سلطان جلایری دوری گزیند. ابن‌نصوح این اوضاع آشفته را در ابیات پایانی محبت‌نامه بازتاب داده است:

در آن مدّت که پای عدل شد لنگ	خلاق را فضای امن شد تنگ
به خون ساکنان اهل تبریز	ستانِ فتنه شد از هر طرف تیز
چو خورشید جهان‌پیما گروهی	سحر سر برزدند از تیغ کوهی
ز بی‌مهری سنان‌ها آب‌داده	ز مشرق روی در عالم نهاد
محل فتنه و آشوب شد شهر	ز بیداد سپاه ماورالّهر

(خالقیار، ۱۴۰۱: ۲۱۳)

۳-۲-۲. اوضاع فرهنگی

عصر زندگی ابن‌نصوح مقارن است با حضور وزیران دانشمند و اهل فضل که در قرن هشتم هجری می‌زیسته‌اند. یکی از وزرای دانشمند آن عصر خواجه

رشیدالدین فضل الله است؛ وزیر دانشمندی که همراه با فرزندان و خویشانش، به لحاظ احیای فرهنگ ایرانی و تحکیم تشکیلات سازمانی و اداره امور دیوانی، با خاندان جوینی قابل مقایسه است (بیانی، ۱۳۸۴: ب: ۲۴۳).

دومین وزیر دانشمند در عهد ایلخانان مغول، خواجه غیاث‌الدین محمد، فرزند خواجه رشیدالدین فضل الله است که در زمان سلطان ابوسعید به وزارت می‌رسد. وی پس از حصول به سمت وزارت با دشمنان پدر به نرمی و نیکویی برخورد نمود. از فعالیت‌های مهم فرهنگی او احیای مجدد ربع رشیدی و بنیان‌گذاری مدرسه غیاثیه در تبریز است. طبق نقل تواریخ، وی مرد خردمند، اهل علم، دانش‌دوست و علم‌پرور بود. به تصوف علاقه داشت و با اهل تصوف نیز هم‌نشین بود (رجب‌زاده، ۱۳۹۶: ۹ / ۷۵۴ - ۷۵۶). شاعران و نویسندگان زیادی مدح او را گفته و آثارشان را به او تقدیم کرده‌اند. خلاصه‌الاشعار و بسیاری از منابع دیگر که در بخش «مهم‌ترین منابع» ذکر آن‌ها گذشت، مثنوی ده‌نامه ابن‌نصوح را نیز از جمله آثار دانسته‌اند که به خواجه غیاث‌الدین محمد وزیر تقدیم گردیده است. این در حالی است که مثنوی محبت‌نامه ابن‌نصوح، طبق ابیات پایانی آن در سال ۷۸۸ ق به پایان رسیده و در آغاز آن نیز مدح جمال‌الدین علی بوالعز وزیر سلطان احمد جلایری آمده است. راقمان این سطور، در دو نسخه از محبت‌نامه که از کتابخانه مجلس شورای اسلامی و کتابخانه ملی ملک به دست آورده‌اند، صحت این مطلب را تأیید می‌کنند.

یکی از دلایل مهم انتساب مثنوی محبت‌نامه ابن‌نصوح به خواجه غیاث‌الدین محمد وزیر، شهرت و آوازه این وزیر دانشمند و آثار فراوانی است که به نام او به رشته تحریر درآمده است. آنچه از لابه‌لای منابع به دست می‌آید، ابن‌نصوح در این زمان دوران نوجوانی و یا جوانی‌اش^۱ را سپری می‌نموده و به فراگیری علوم متداول عصر خویش مشغول بوده است و در زمان سلطان حسین جلایری در شعر و شاعری صاحب نام و آوازه می‌شود.

شعردوستی و شاعرپروری در دوره ایلخانان و نیز در حکومت‌های محلی چون جلایریان، چوپانیان و مظفریان رواج داشت و بسیاری از شاهان شهرت خود را مدیون شاعران بودند. از ویژگی‌های برجسته این عصر، رونق عرفان و تصوف در جامعه است. بیانی غلبه تصوف را نتیجه فروپاشی طبقات اجتماعی، فشار اشراف ایلی، جنگ‌ها، ناامنی‌ها و نارضایتی عمومی می‌داند که مردم را به پناه‌جستن در تصوف و خانقاه‌ها سوق داد (بیانی، ۱۳۸۴: ب: ۲۵۵-۲۵۶). ابن‌نصوح و معاصرانش در اوج شکوفایی تصوف می‌زیستند و ارتباط با خانقاه‌ها امری طبیعی و عادی بود.

۳-۳. استادان ابن‌نصوح

ابن‌نصوح، بخشی از زندگی خود را در دوران ایلخانان مغول و بخشی را در زمان جلایریان سپری کرده است. دوران کودکی، نوجوانی و بخشی از دوران جوانی‌اش در زمان حکومت ایلخانان مغول، در یادگیری علوم و فنون رایج آن عصر و تلمذ نزد استادان آن شهر و دیار سپری شده و عهد جلایریان هم دوران شهرت و نام‌آوری او در شعر و شاعری و راه یافتن به دربار سلاطین جلایری است. اینکه ابن‌نصوح علاوه بر شعر و شاعری و تصوف، سایر علوم و فنون رایج زمانش را نزد چه کسانی آموخته به‌درستی معلوم نیست؛ اما منابع متأخر از سلمان ساوجی و علاءالدوله سمنانی به‌عنوان استادان او در شعر و شاعری و تصوف یاد کرده‌اند (کاشانی، ۱۳۹۳: ۱۲۲۰).

۳-۳-۱. سلمان ساوجی

آنچه که از لابه‌لای منابع و از سبک اشعار ابن‌نصوح به دست می‌آید و خود نیز در یکی از ابیاتش به آن تصریح کرده است، وی در شاعری شاگرد سلمان ساوجی بود:

به قسم شعر بر ابنای جنس خود امروز بس این کمال که استاد بود سلمانش

چو دست خاطر او می‌نهاد خوان سخن غذای روح قدس بود زیره خوانش
(خالقیار، ۱۴۰۱: ۱۰۳)

ابن‌نصوح در قالب‌های رایج شعری مانند قصیده، غزل، قطعه، ترکیب‌بند، رباعی و مثنوی ابیاتی دارد که در همه آن‌ها تأثیر عمیق سلمان ساوجی به‌روشنی قابل مشاهده است. از تأثیر سلمان ساوجی بر ابن‌نصوح و سخنوران دیگر به تفصیل سخن خواهیم گفت.

۳-۲. علاءالدوله سمنانی

تقی‌الدین کاشانی و برخی منابع دیگر با پیروی از او، ابن‌نصوح را مرید علاءالدوله سمنانی دانسته‌اند. طبق نقل تقی‌الدین، ابن‌نصوح در باغ صفای صوفی آباد به محضر علاءالدوله سمنانی می‌رسد و مدت‌ها از محضر او بهره می‌برد و پیر بیابانکی بنا به درخواست ابن‌نصوح رساله‌ای در «اسرار حالات نبوت» برای او می‌نویسد (کاشانی، ۱۳۹۳: ۱۲۱۴). ولی آنچه تقی‌الدین در خلاصه‌الاشعار آورده، بخشی از رساله بیان‌الاحسان لاهل‌العرفان علاءالدوله است که در مصنفات فارسی به اهتمام نجیب مایل هروی به چاپ رسیده است و در این رساله به‌جای ابن‌نصوح نام «ابوالمواهب محسن‌الدین محمد» آمده است. (علاءالدوله سمنانی، ۱۳۹۰: ۱۸۱). از آنجا که قریب به اتفاق شاعران این دوره به نهاد تصوف مرتبط بودند و مرید شیخی بودند (بیانی، ۱۳۸۴ الف: ۲۵۴ - ۲۵۶)، این حدس تقویت می‌شود که ابن‌نصوح نیز با خانقاه سر و کار داشته است؛ اما اینکه این رساله بنا به درخواست ابن‌نصوح تألیف شده باشد درست به نظر نمی‌رسد؛ زیرا حتی تولد ابن‌نصوح در چنین سالی بعید می‌نماید. ابن‌نصوح احتمالاً سال‌های آخر عمر علاءالدوله را درک کرده است.

۳-۴. مذهب ابن‌نصوح

بر مبنای اشعار باقی‌مانده از ابن‌نصوح، گرایش او را به تشیع می‌توان قطعی دانست. در خلاصه‌الاشعار ترکیب‌بندی در منقبت امیرالمؤمنین (ع) از او نقل گردیده که به‌وضوح بیانگر تشیع اوست. این ترکیب‌بند که با بیت زیر آغاز می‌گردد:

گوهری در طینت آدم مخمر کرده‌اند وز شعاعش دیده عالم منور کرده‌اند
(خالقیار، ۱۴۰۱: ۱۳۹)

دارای پنج بند و سی‌وپنج بیت است. ابیات هر بند اشاره به آیات و احادیثی پیرامون امیرالمؤمنین دارد که شیعیان دوازده‌امامی به آن‌ها معتقدند. شاعر در یکی از ابیات این ترکیب‌بند صریحاً به وصایت امیرالمؤمنین اشاره کرده است و آن حضرت را امام و پیشوای مردم بعد از رسول خدا می‌داند:

در امامت خطبه صولت به نام حیدر است در خلافت سکه دولت به نام حیدر است
(همان: ۱۴۰)

این ترکیب‌بند با تأکید شاعر بر عقیده خودش این‌گونه به پایان می‌رسد:

بلبلان گلشن اخلاص چون ابن‌نصوح هر سرگه ورد اخلاق علی از بر کنند
(همان: ۱۴۰)

علاوه‌بر این ترکیب‌بند، ابن‌نصوح قصیده‌ای در نعت پیامبر (ص) دارد که در بخشی از آن، به اهل‌بیت آن حضرت و امیرالمؤمنین (ع) این‌گونه اشاره می‌کند:

هر روبهی که خصمی شیر خدا کند / دامن یقین که در دو جهان خصم او خداست
جفت بتول و صاحب تیغ دو سر علی / کز خاک پاش طاق سماوات را علاست
آن مهر آسمان امامت که نور او / تابنده از مطالع گردون لافتاست
چون خلقتم ز آل عبا رنگ یافته / روی سیه‌گلی من آل از آن عباست
(همان: ۹۹)

تمامی ابیات ذکر شده حکایت از باورها و اعتقادات شیعی شاعر دارد. البته ناگفته نماند که عبدالله شرف‌الدین نویسنده کتاب مع موسوعات رجال الشیعه، شیعه بودن ابن‌نصوح را رد کرده و گفته است چون ابن‌نصوح در شیراز می‌زیسته، سنی‌مذهب است؛ زیرا تا زمان صفویه در شیراز کسی به شیعه گرایش نداشته است (شرف‌الدین، ۱۴۱۱ ق: ۱۰۶). این در حالی است که ابن‌نصوح از اوان کودکی در تبریز بزرگ شده و تشیع او در قرن هشتم که دوران گسترش حیات اجتماعی و سیاسی شیعه است، بعید به نظر نمی‌رسد و از سوی دیگر گرایش‌های حکمرانان ایلخانی و جلایری به عقاید شیعی نیز از مواردی است که تشیع او را تأیید می‌کند (نک: جعفریان، ۱۳۸۸: ج ۱: ۶۸۹-۸۷۴).

۳-۵. ممدوحان ابن‌نصوح

ابن‌نصوح مانند بسیاری از معاصرانش، به سرودن اشعار مدحی روی آورده و شاهان، وزیران و بزرگان عصر خودش را مدح گفته است. در اشعار شاعر گاه شکوه‌هایی از نبود ممدوحان شاعرپرور نیز به چشم می‌خورد.

شعر کم می‌پرورد طبعم که از ابنای عصر نیست ممدوحی که داند رسم شاعرپروری
(همان: ۱۴۷)

البته شاعر مداحی و ستایشگری را هرچند دون‌همتی می‌داند اما از سوی دیگر برای پیش‌برد امور زندگی مجبور است از راه مدح روزگار بگذراند. همتم گرچه بلند است ولی بهر معاش ناگزیر است بشر را ز لباس و ز طعام
(همان: ۱۱۴)

اشعار باقی‌مانده از ابن‌نصوح نشان می‌دهد که او شاهان و وزیران بسیاری را ستایش کرده است که مهم‌ترین آن‌ها عبارت‌اند از:

۳-۵-۱. سلطان حسین جلایری

یکی از ممدوحان ابن‌نصوح سلطان حسین جلایری است که در خردسالی بعد از پدرش سلطان‌اویس با حمایت درباریان به قدرت رسید (یوسفی‌فر، ۱۳۹۶: ۳۰۹/۱۰). سلطان حسین آخرین ممدوح سلمان ساوجی استاد ابن‌نصوح بود و گویا بعد از مرگ استاد، شاگرد مدح سلطان را عهده‌دار می‌شود. احتمال اینکه ابن‌نصوح قصاید زیادی در مدح او سروده باشد زیاد است، اما تقی‌الدین کاشانی به ذکر یک قصیده در مدح او اکتفا کرده است.

حسین خلعت احمد شعار حیدر دل / که احمد است علی‌وار سیرت حسنش
جواهر سخن او که ریخت آب گهر / کمینه حلقه‌به‌گوشی است لؤلؤ عدنش
(خالقیار، ۱۴۰۱: ۱۰۴)

از ابن‌نصوح ترکیب‌بند سوزناکی نیز در رثای سلطان‌حسین نقل گردیده است:

من پیش او چه بودی اگر مرده بودمی تا قسم مرثیت نشدی رسم مدح‌خوان
(همان: ۱۴۱)

ابن‌نصوح در همین ترکیب‌بند است که جلوس سلطان‌احمد جلایری را نیز تهنیت می‌گوید (همان: ۱۴۲).

۳-۵-۲. سلطان‌احمد جلایری

یکی از کسانی که در خلاصه‌الشعار قصاید زیادی از ابن‌نصوح در مدح او نقل گردیده سلطان‌احمد جلایری است. از قصاید ابن‌نصوح در مدح سلطان می‌توان به ارتباط عمیق شاعر و سلطان پی‌برد. سلطان‌احمد خود نیز شاعر بوده و شعر می‌سروده است (سمرقندی، ۱۳۸۲: ۲۳۰). از وی دیوان شعری به جا مانده که هم‌اکنون در موزه هنر فریر واشنگتن نگهداری می‌شود (بیانی، ۱۳۸۴ الف: ۱۰۸). سلطان‌احمد از ارادتمندان خواجه شمس‌الدین محمد حافظ بود و او را به بغداد نیز دعوت نمود. حافظ اما سلطان را در غزلی مدح کرده و از سفر به بغداد عذر می‌خواهد (سمرقندی، ۱۳۸۲: ۲۲۸ - ۲۲۹). از حافظ علاوه بر آن غزل دیگری هم در مدح سلطان‌احمد نقل گردیده است (قزوینی، ۱۳۲۳: ۷ - ۱۲). درباره او مجمع شاعران، نویسندگان، نقاشان و هنرمندان زیادی بود که یکی از آن شاعران ابن‌نصوح شیرازی است. از مدایح شاعر در اینجا فقط به ذکر دو بیت از قصاید او بسنده می‌کنیم:

مغیث دین مه اسلام پادشاه احمد که پشت چرخ دوتا شد ز بار احسانش
درون بزم فلک مطربی است ناهیدش فراز بام سرا هندوی است کیوانش
(خالقیار، ۱۴۰۱: ۱۰۲)

۳-۵-۳. خواجه جمال‌الدین علی بوالعز

خواجه جمال‌الدین علی بوالعز از وزرای مشهور زمان سلطان‌حسین جلایری بود (یوسفی‌فر، ۱۳۹۶: ۳۵۳/۱۰). اشعار ابن‌نصوح در مدح او بیانگر ارتباط بسیار نزدیک آنان است. یکی از بلندترین قصاید ابن‌نصوح در خلاصه‌الشعار که ۶۷ بیت دارد، در مدح همین وزیر سروده شده است که با این مطلع آغاز می‌گردد:

بتی که در سرم از زلف کافرش سوداست فتاده کارم از آشوب زلف او در پاست
(خالقیار، ۱۴۰۱: ۱۱۷)

این قصیده مربوط به زمانی است که شاعر مجبور بوده است به مدت چهار سال به دور از شهر و دیار و خانواده و دوستانش در محضر پادشاه و در بغداد به سر برد.

۳-۵-۴. عبدالرحمن وزیر

از ابن‌نصوح قصیده‌ای در مدح وزیری به اسم عبدالرحمن که به نظر می‌رسد از وزرای جلایری باشد نیز نقل شده است. در منابعی چون تاریخ آل جلایر بیانی و تاریخ جامع ایران که زیر نظر کاظم موسوی بجنوردی گردآوری و تدوین شده است، اطلاعی درباره این وزیر یافت نشد. صفا او را از وزیران جلایری دانسته است (صفا، ۱۳۹۰: ج ۳(۲): ۱۱۱۳). ظاهر ابیات شاعر نیز گویای آن است که عبدالرحمن در دربار جلایریان وزیر بوده ولی اینکه در زمان کدام‌یک از سلاطین جلایری سمت وزارت داشته مشخص نیست. ابن‌نصوح در قصیده‌ای که در مدح او سروده این‌گونه از او یاد کرده است:

میر آصف کفِ جم‌مرتبه عبدالرحمن که خطابش ز فلک صاحب عالی‌نسب است
(خالقیار، ۱۴۰۱: ۱۱۰)

۳-۵-۵. خواجه غیاث‌الدین محمد کججی

یکی از شخصیت‌های بزرگ و بانفوذ در زمان حکومت جلایریان، خواجه غیاث‌الدین محمد تبریزی مشهور به شیخ کججی است. وی در تبریز خانقاهی پررونق داشته و مقام شیخ‌الاسلامی تبریز تا روزگار تیموریان به او و خاندان او اختصاص داشته است. شاهان جلایری و مردم آن دیار به او اعتقاد داشته و احترام زیادی برای او قائل بوده‌اند (صفا، ۱۳۹۰: ۱۰۹۰). صفا احتمال داده است که شاید ابن‌نصوح ده‌نامه خود را به نام او سروده باشد (همان: ۱۱۱۳). اما این احتمال به دور از واقعیت می‌نماید؛ زیرا در نسخه‌هایی از محبت‌نامه که در دست است، نامی از شیخ‌محمد کججی یا کججانی دیده نمی‌شود. از طرفی دیگر تاریخ وفات شیخ کججی را دکتر صفا سال ۷۷۸ ق یاد کرده است، درحالی که شاعر، محبت‌نامه را در شوال سال ۷۸۸ ق، یعنی دقیقاً ده سال بعد از وفات شیخ کججی، به اتمام رساند. احتمالاً ابن‌نصوح فقط در همین یک قصیده که ابیاتی از آن نقل می‌شود، شیخ را ستایش نموده است:

قطب گردونِ کرامات غیاث حق و دین که به گرد در عالیش کند چرخ مدار
خواجه شیخ آنکه در آینه رایش هر دم نوعروسِ تَنَقُّ غیب نماید دیدار
(همان: ۱۲۰)

۳-۶. ردپای شعر پیشینیان در اشعار ابن‌نصوح

ابن‌نصوح مانند دیگر شاعران و سخنوران زبان فارسی از گنجینه ادبی پیشینیان به‌وفور استفاده کرده و بسیاری از تعابیر، مضامین، آرایه‌ها و معانی را که از گذشتگان دریافت نموده، با استفاده از ذوق و خلاقیت شاعری خویش آن‌ها را به زیبایی و ظرافت پرورش داده و در اشعارش به کار برده است. در زیر به مهم‌ترین شاعرانی اشاره می‌کنیم که ابن‌نصوح به آثارشان نظر داشته و از برخی از آن‌ها آشکارا در شعر خودش نام برده و یا قصاید و غزلیاتی به استقبال آن‌ها سروده است:

۳-۶-۱. سنایی غزنوی

ابن‌نصوح و استادش سلمان ساوجی که خود از سخنوران نامی و پرآوازه قرن هشتم هجری است، به آثار سنایی نظر داشته‌اند و در مضامین و تعبیرات از اشعار او بهره گرفته‌اند. ما در اینجا فقط به ذکر یک نمونه بسنده می‌کنیم.

چو علم آموختی از حرص آن‌گه ترس کاندل شب چو دزدی با چراغ آید گزیده‌تر برد کالا
(سنایی، به نقل از شفیع کدکنی، ۱۳۷۱: ۹۳)

ابن‌نصوح هم این مضمون را با زیبایی در یکی از ابیات مثنوی محبت‌نامه‌اش این‌گونه بیان کرده است:

ولی دزدی که سیرش با چراغ است خیال گنج خاصش در دماغ است
(خالقیار، ۱۴۰۱: ۱۶۲)

۳-۶-۲. سعدی شیرازی

سعدی شیرازی نیز از دیگر سخنوران بزرگ زبان فارسی است که شاعران زیادی مقلد او هستند. بوستان و گلستان او از تأثیرگذارترین متون ادبی تاریخ ادب فارسی است. برخی از اشعار ابن‌نصوح، به‌خصوص قصاید و قطعات او در روانی و فخامت، یادآور روانی و فخامت اشعار سعدی است. ابن‌نصوح با تضمینی که از دیباچهٔ گلستان وی انجام داده، تأثیرپذیری خودش از سعدی شیرازی را به‌خوبی برجسته کرده است. در دیباچهٔ گلستان این جمله را می‌خوانیم: «یک‌شب تأمل ایام گذشته می‌کردم و بر عمر تلف کرده تأسف می‌خوردم و سنگ سراچهٔ دل به الماس آبدیده می‌سافتم و این بیت‌ها مناسب حال خود می‌گفتم» (سعدی، ۱۳۹۹: ۱۵). ابن‌نصوح نیز این نثر را به زبان شعر برگردانده است:

شی‌ تأمل عمر گذشته می‌کردم که عمر رفت و به عمری نرفت کار از پیش
 خرد زبان نصیحت گشاد کای عاقل ز حرص نوش چرای مشو معارض نیش
 مباش پیرو دزد خیال خرمن‌سوز مکن مخالفت پیر عقل نیک‌اندیش
 (خالقیار، ۱۴۰۱: ۱۴۵)

۳-۶-۳. ظهیرالدین فاریابی

ابن‌نصوح تضمین سخن پیشینیان را «احیای رسوم ما تقدم» می‌داند و نام بعضی از شاعران را نیز در خلال اشعارش ذکر می‌کند. یکی از شاعران ظهیرالدین فاریابی است. ظهیر فاریابی بعد از سلمان ساوجی و حافظ شیرازی از شاعرانی است که ابن‌نصوح بیش از همه به شعر او نظر داشته و از الفاظ، تعبیرات و قصاید او استقبال کرده است.

از شعر ظهیر یک دوبیتی در مدح تو ای امیر اعظم
 تضمین سخن کنم که شرط است احیای رسوم ما تقدم
 (همان: ۱۰۱)

در همین قصیده که به استقبال از قصیدهٔ ظهیرالدین فاریابی سروده شده ابیات زیادی نیز تضمین گردیده است که در ادامه به آن‌ها اشاره می‌شود:

مشاطهٔ فتح جز به نامت از هم نغشاد زلف پرچم
 هر جا که رسید موکب تو از چرخ شنید خیر مقدم
 (فاریابی، ۱۳۸۱: ۱۲۲)

«هر جا که رسید موکب تو» اقبال چه گفت خیر مقدم
 «در جنبش باد حملات خصم آشفته شود چو زلف پرچم»
 (خالقیار، ۱۴۰۱: ۱۰۰)

ابن‌نصوح در یکی از قطعات خودش نیز ابیاتی از یک قصیدهٔ ظهیرالدین فاریابی را تضمین نموده است که به‌خوبی نشان‌دهندهٔ نگاه ویژهٔ شاعر به اشعار و قصاید وی است:

مرا ز دست هنرهای خویشتن فریاد که هر یکی به دگرگونه داردم ناشاد

بزرگ‌تر ز هنر در عراق عیبی نیست ز من مپرس که این نام بر تو چون افتاد
(فاریابی، ۱۳۸۱: ۵۸)

ز صد هنر نرسد یک هنر به فریادم «مرا ز دست هنرهای خویشان فریاد»
نصیب خاطر از هر هنر غمی دگر است «که هریکی به دگرگونه دارم ناشاد»
(خالقیار، ۱۴۰۱: ۱۴۴)

۳-۶-۴. سلمان ساوجی

از دیگر سخنوران برجسته قرن هشتم که ابن‌نصوح به صراحت از او نام برده و به شاگردی او اقرار و افتخار نموده است، سلمان ساوجی است. از آنجا که ابن‌نصوح در شعر و شاعری شاگرد سلمان ساوجی بوده است، نزدیک‌ترین زبان شعری به یکدیگر را نیز دارا هستند.

به قسم شعر بر اینای جنس خود امروز بس این کمال که استاد بود سلمانش
(همان: ۱۰۳)

در دیوان ابن‌نصوح، بعضی قصاید و غزلیات به استقبال از سلمان ساوجی سروده شده است. از مقایسه آن‌ها می‌توان به نزدیک بودن زبان غزل و قصاید استاد و شاگرد پی برد. بسیاری از الفاظ، تعبیرات، جملات، اصطلاحات، قافیه و ردیف‌های شعر سلمان در اشعار ابن‌نصوح به وضوح قابل مشاهده است. برای اثبات این ادعا در زیر نمونه‌هایی از شعر هر دو شاعر را ذکر می‌نماییم که به استقبال از یکدیگر سروده شده‌اند:

شکوه افسر شاهی طراز کسوت عالم نگین خاتم دولت نظام گوهر آدم
(ساوجی، ۱۳۷۱: ۲۶۶)

شکوه افسر شاهی نگین خاتم دولت طراز کسوت ملکت چراغ دوده آدم
(خالقیار، ۱۴۰۱: ۱۰۸)

باد صبح است این گذر بر کوی جانان یافته یا دم عیسی است جسم خاک از او جان یافته؟
(ساوجی، ۱۳۷۱: ۳۰۳)

ای ز صنعت جسم خاکی جوهر جان یافته وز چراغ رحمت دل نور ایمان یافته
(خالقیار، ۱۴۰۱، ص: ۹۶)

نمونه شواهد فوق، استقبال‌های ابن‌نصوح را از قصاید استادش سلمان ساوجی نشان می‌دهد. به همین ترتیب در دیوان هر دو شاعر به غزلیاتی برمی‌خوریم که شباهت‌های زیادی به هم دارند و ما را به این دیدگاه می‌رساند که سلمان هم احتمالاً به اشعار شاگردش نظر داشته است؛ برای نمونه:

نه قاصدی که پیامی به نزد یار برد نه محرمی که سلامی بدان دیار برد
(ساوجی، ۱۳۷۱: ۴۱۰)

نه قاصدی که نویسم به یار خود مکتوب نه محرمی که فرستم به دوستان پیغام
(خالقیار، ۱۴۰۱: ۱۲۸)

یارم به وفا وعده بسی داد و جفا کرد هر وعده که آنم به جفا داد وفا کرد
مهر تو بر آینه دل پرتوی انداخت مانده ماه نوام انگشت‌نما کرد
(ساوجی، ۱۳۷۱: ۴۲۶)

مهر خم ابروی توام پشت دو تا کرد در شهر چو ماه نوام انگشت‌نما کرد
شوق لب دلجویی توام خون جگر ریخت سودای سر زلف توام بی‌سروپا کرد
(خالقیار، ۱۴۰۱: ۱۳۵)

۳-۶-۵. حافظ شیرازی

ابن‌نصوح و حافظ به لحاظ زمانی در یک مقطع زمانی زیسته‌اند و تولد و وفات آن‌ها نیز فاصلهٔ چندانی باهم ندارند. هرچند به لحاظ مکانی هر دو شاعر از هم دور بوده‌اند و شاید هم هرگز همدیگر را ندیده باشند اما احتمالاً به ابیات یکدیگر نظر داشته‌اند. در دیوان هر دو شاعر غزلیات، تعبیرات، الفاظ، اصطلاحات و جملاتی زیادی را می‌توان دید که نشان‌دهندهٔ توجه آن‌ها به آثار همدیگر می‌باشند. بسیاری از غزلیات ابن‌نصوح یادآور غزلیاتی است که در دیوان حافظ وجود دارد. ابن‌نصوح گاهی به استقبال غزلیات حافظ رفته است و گاهی هم ابیات و مصرع‌هایی را از او تضمین کرده است:

گوهری در طینت آدم مخمر کرده‌اند وز شعاعش دیدهٔ عالم منور کرده‌اند
(خالقیار، ۱۴۰۱: ۱۳۹؛ نک: حافظ شیرازی، ۱۳۸۹: ۱۳۱)

به شوق کعبه عمری در بیابان دویدم بر سر خار مغیلان
(خالقیار، ۱۴۰۱: ۲۱۱؛ نک: حافظ شیرازی، ۱۳۸۹: ۱۶۷)

هر دل که سراسیمه‌ای آن زلف دو تا نیست هیچش خبر از حال من بی‌سروپا نیست
عمری است کزو چشم وفا دارم و چون عمر عمری است که او بر سر پیمان وفا نیست
شرط است مراعات دل ریش غریبان چون است که این قاعده در شهر شما نیست
(خالقیار، ۱۴۰۱: ۱۳۰؛ نک: حافظ شیرازی، ۱۳۸۹: ۴۹)

مستم و عاشقم و رندم و شاه‌دبازم جرعه نوشان در میکده را انبازم
طوطی عقل پرید از قفس تنگ دماغ تا چو پشه است به گرد سر خم پروازم
مطرب مجلس مستان اگر این پرده زند روزی از پرده تقوی به در افتد رازم
(خالقیار، ۱۴۰۱: ۱۲۸؛ نک: حافظ شیرازی، ۱۳۸۹: ۲۰۲)

فردوسی، نظامی، انوری، کمال‌الدین اسماعیل اصفهانی، منوچهری دامغانی، خاقانی و خواجوی کرمانی و جلال طیب شیرازی از دیگر شاعرانی

هستند که ابن‌نصوح هم در لفظ و عبارت و هم در محتوا و مضمون از آن‌ها استقبال نموده است. ما برای اینکه سخن در این بخش به درازا نکشد از ذکر نمونه‌های دیگر خودداری نمودیم. با توجه به موارد ذکرشده، می‌توان گفت که شاعر در تمامی اقتباس‌ها و استقبال‌هایش اگر از شاعران خلف خودش پیشی نگرفته باشد، دست کمی از آن‌ها ندارد.

۳-۷. سفرهای ابن‌نصوح

آنچه از منابع و اشعار ابن‌نصوح به دست می‌آید حکایت از سفرهای متعدد وی به برخی شهرها دارد. اولین سفر او در اوان طفولیت و به تصمیم خانواده‌اش از شیراز به تبریز صورت گرفته است. سفری که باعث می‌شود شاعر و خانواده‌اش در تبریز ساکن شوند. دومین سفر او برای درک محضر علاءالدوله سمنانی از تبریز به سمنان انجام شده است. همان‌طور که گفته شد وی در این سفر در صوفی‌آباد سمنان به محضر علاءالدوله سمنانی می‌رسد و مدتی در تصوف و سیر و سلوک از محضر او بهره می‌برد.

ابن‌نصوح شاعر عهد جلایریان است و از آنجایی که پایتخت جلایریان گاه بغداد بوده و گاه تبریز پیوسته با شاهان زمانش بین تبریز و بغداد در رفت‌وآمد بوده است. از وی قصیده‌ی زیبای «در وصف بغداد» به یادگار مانده است که با این مطلع آغاز می‌گردد:

سواد خطه بغداد جنت المأواست بدین حدیث که گفتم بهشت نیز گواست
(خالقیار، ۱۴۰۱: ۱۱۵)

و نیز در یکی از قصایدش که در مدح جمال‌الدین علی بوالعز سروده، به چهار سال دوری از تبریز اشاره نموده و دل‌تنگی خودش را برای آن شهر و دیار این‌گونه بیان نموده است:

از آن زمان فلکم وقت دل به غارت برد که در نواحی تبریز فتنه و غوغاست
چهار سال کنون شد که در عراق عرب رهی ز صحبت یاران و از دیار کجاست
که از وداع آخِلاً دلم ندیم ندَم که از فراق آجِلاً دو دیده جفت بکاست
گهی ز آه چو صبح است سینه پرآتش گهی شفق‌صفت از اشک دیده خون پالاست
(همان: ۱۱۹)

همچنین در یکی از قطعات خود به سفر ری اشاره نموده است. اینکه این سفر برای چه منظوری صورت گرفته دقیقاً مشخص نیست ولی احتمال می‌رود در این سفر بیمار می‌شود و امید به زنده ماندن خود نداشته است:

در غربت ار بمیرم ای خاک ری امانت کین جسم ناتوان را چندان نگاه‌داری
کز خاک پاک تبریز اینجا رسد نسیمی اجزای قالبم را یکیک بدو سپاری
(همان: ۱۴۸)

۳-۸. وفات ابن‌نصوح

از مدت عمر و چگونگی وفات ابن‌نصوح نیز در منابع اطلاع دقیق و مشخصی در دست نیست. برخی منابع وفات او را سال ۷۷۳ ذکر کرده است (اعتمادالسلطنه، ۱۳۶۳، ج: ۲؛ ۶۲۹؛ نفیسی، ۱۳۴۴: ۲۱۱). اما آنچه از محبت‌نامه ابن‌نصوح به دست می‌آید وی تا سال ۷۸۸ ق که تاریخ ختم

محبت‌نامه است در قید حیات بوده و در تبریز روزگار می‌گذرانده است. همان‌طور که پیشتر ذکر آن رفت، یک سال قبل از ۷۸۸ ق تبریز از سوی لشکریان توقتمش‌خان و تیمور لنگ مورد تاخت‌وتاز قرار می‌گیرد.

آنچه از خلاصه‌الاشعار و تحلیل اوضاع سیاسی و اجتماعی آن عصر به دست می‌آید ابن‌نصوح سال‌های پایانی عمرش را به‌دور از دربار شاهان جلایری، در عزلت و گوشه‌نشینی، توأم با مشقت و سختی سپری کرده است؛ زیرا طبق نقل تواریخ، در این سال‌ها در اثر خودسری‌ها و نزاع‌های حکام تیموری در آذربایجان و وقوع قحطی و گرسنگی فراوان در آن ولایت (زمستان ۷۹۰ ق)، مردم در آذربایجان با نابسامانی‌های فراوان اجتماعی اقتصادی روبه‌رو بوده‌اند. تنها تاریخی که در این مورد نزدیک به واقعیت می‌نماید همان تاریخی است که تقی‌الدین ذکر نموده است. طبق نقل وی وفات ابن‌نصوح در سال ۷۹۳ ق در تبریز اتفاق افتاده است (کاشانی، ۱۳۹۳: ۱۲۳۰)، اما در کتاب روضات الجنات و جنات الجنان ابن‌الکربلایی (۱۳۴۴) که راجع به مزارات تبریز و محل دفن بزرگان در تبریز نوشته شده چیزی راجع به ابن‌نصوح و محل وفات او ذکر نگردیده است.

۳-۹. آثار ابن‌نصوح

۳-۹-۱. دیوان شعری

در تذکرها و تراجم دو اثر از ابن‌نصوح گزارش شده است. یکی مثنوی محبت‌نامه و دیگر دیوان اشعار شاعر که حاوی ۴۰۰۰ بیت بوده و در عراق و فارس یافت می‌شده است. دیوان اشعار شاعر را تقی‌الدین کاشانی در دست داشته و نه‌صدوپنجاه بیت از ابیات او را نیز به انتخاب خود در خلاصه‌الاشعار نقل کرده است. علاوه بر این قصیده دیگری هم در عرفات‌العاشقین ذکر شده است.

۳-۹-۲. مثنوی محبت‌نامه

این مثنوی به بحر هزج مسدس مقصور/محذوف سروده شده و از ده‌نامه‌های مشهور قرن هشتم هجری است. وجود نسخ خطی متعدد از این ده‌نامه که هم‌اکنون در کتابخانه‌های مختلف جهان نگهداری می‌شود، گواه روشن بر اهمیت و شهرت این اثر است. مجموع ابیات مثنوی محبت‌نامه به ۱۵۱۹ بیت می‌رسد. موضوع محبت‌نامه وصف حالات عاشق و معشوق است که در ده‌نامه و به‌وسیله ده پیک مختلف از جانب عاشق و معشوق به هم ردوبدل گردیده است. در بین نامه‌ها غزلیاتی نیز از زبان عاشق و معشوق نقل گردیده که هم‌وزن مثنوی است. آذر بیگدلی و تقی‌الدین کاشانی با اینکه به شهرت و اقبال محبت‌نامه ابن‌نصوح در سده هشتم اذعان کرده‌اند ولی خود درباره آن گفته‌اند که «شعرش بی‌رتبه واقع است» یا «ده‌نامه گفته اما خوب نگفته» (امانت و تاج‌واردی، ۱۳۹۵: ۲۰). با این حال به نظر می‌رسد که ده‌نامه ابن‌نصوح در میان ده‌نامه‌های ادب فارسی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است؛ از آن رو که الگوی اکثر ده‌نامه‌سرایان، ده‌نامه اوحدی مراغه‌ای است، ولی ابن‌نصوح در سرودن ده‌نامه خود که بعد از چندین ده‌نامه دیگر صورت گرفته، دست به نوآوری زده است. شاعر هم بر تعداد پیک‌ها در ده‌نامه افزوده و هم بسیار هوشمندانه، این پیک‌ها را در خیال‌آفرینی به کار برده است. محبت‌نامه ده پیک دارد: ماه، خورشید، باد صبا، باد شمال، شانه، آئینه، شمع، پروانه، گل و بلبل. در محبت‌نامه او نه‌تنها نامه‌ها بر اساس گفت‌وگو میان عاشق و معشوق شکل می‌گیرند بلکه پیش‌برد روایت نیز بر عهده پیک‌هاست. ابن‌نصوح بسیار هنرمندانه میان هر پیک، فرستنده و گیرنده آن تناسب برقرار ساخته است (همان). مجموعه این نکات نشان می‌دهد که زبان محبت‌نامه زبانی ساده و عام‌فهم و در عین حال پخته، مصنوع و ادبی. محبت‌نامه هم برای عموم قابل فهم و استفاده است و هم برای اهل فن.

۴. نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بازنشاسی احوال، آثار و جایگاه ادبی ابن‌نصوح شیرازی، شاعر برجسته اما کمتر شناخته‌شده قرن هشتم هجری، انجام شد و

موفق گردید زوایای پنهانی از زندگی او را که در تذکره‌های متأخر با ابهام یا گزارش‌های نادرست همراه بود، روشن سازد. یافته‌ها نشان می‌دهد که ابن‌نصوح، متولد شیراز و پرورش‌یافته در تبریز، شخصیتی صاحب‌نام در دربار آل جلاویه بوده است که پس از مرگ استادش، سلمان ساوجی، جایگاه ملک‌الشعرایی را در این دربار به دست آورد.

این مطالعه با فرارفتن از پژوهش‌های مرجع و پیشین، به‌ویژه آثار ذبیح‌الله صفا، اصلاحات مهمی را در تاریخ ادبیات این دوره اعمال کرد. در حالی که در منابع متأخر به پیروی از دکتر صفا، تعداد ابیات او به صورت حدسی حدود هزار بیت ذکر شده بود، این پژوهش با بررسی دقیق نسخه خطی خلاصه‌الشعار (به قلم خود مؤلف)، تعداد دقیق ابیات موجود را ۹۵۰ بیت دانسته است. همچنین، یکی از مهم‌ترین اصلاحات این تحقیق، رد انتساب ممدوح ده‌نامه یا محبت‌نامه به شیخ کججی (که توسط دکتر صفا احتمال داده شده بود) است؛ این پژوهش با استناد به تاریخ وفات شیخ کججی (۷۷۸ ق) و مقایسه آن با تاریخ اتمام محبت‌نامه (۷۸۸ ق)، ثابت کرد که این اثر در واقع به خواجه جمال‌الدین علی بوالعز، وزیر سلطان احمد جلاویه، تقدیم شده است.

در بخش دیگر، این تحقیق با استناد به سروده‌های صریح شاعر در منقبت امیرالمؤمنین و اهل بیت (ع)، تردیدهای برخی منابع در مورد مذهب او را برطرف کرده و تشیع دوازده‌امامی وی را به اثبات رساند. از منظر سبک‌شناختی نیز مشخص گردید که او با بهره‌گیری از تضمین، از سخن‌سرایی چون سنایی، سعدی و ظهیرالدین فاریابی اقتباس کرده است. اشعار او قربات‌های لفظی و محتوایی آشکاری با معاصران بزرگ خود، سلمان ساوجی و حافظ شیرازی دارد که نشان می‌دهد در هنجار رایج زمانه خود شعر می‌گفت. همچنین این احتمال را که برخی از اشعار سلمان ساوجی و حافظ به تأثیر از ابن‌نصوح باشد هم مطرح می‌کند.

علاوه بر ارزش ادبی، اشعار ابن‌نصوح به مثابه آینه‌ای وقایع عصر خود، از جمله حمله توقتمش‌خان به تبریز و ناامنی‌های ناشی از فروپاشی ایلخانان را با دقت بازتاب داده است. مثنوی محبت‌نامه او نیز به دلیل نوآوری در تعداد پیک‌ها و ایجاد تناسب هنرمندانه میان عناصر داستانی، جایگاهی ویژه در سنت ده‌نامه‌سرایی به دست آورده است. در نهایت، با تکیه بر دقیق‌ترین شواهد، مشخص شد که وی پس از سال‌ها عزلت‌نشینی و تأثیرپذیری از آموزه‌های عرفانی علاءالدوله سمنانی، در سال ۷۹۳ ق در تبریز درگذشت.

پی‌نوشت

۱. سال تولد سلمان ساوجی را سال ۷۰۹ ق دانسته‌اند. طبق این احتمال، ابن‌نصوح از استاد خودش سلمان ساوجی باید چند سالی دیرتر چشم به جهان گشوده باشد. راقمان این سطور احتمال می‌دهند ابن‌نصوح در بین سال‌های ۷۲۰ - ۷۲۵ ق به دنیا آمده باشد. اگر ابن‌نصوح در سال ۷۲۰ ق متولد شده باشد، در سال‌های پایانی وزارت خواجه غیاث‌الدین (۷۳۶ ق)، دقیقاً شانزده‌ساله است.

منابع

آذر بیگدلی، لطفعلی‌بیگ (۱۳۳۷) آتشکده آذر، با مقدمه سیدجعفر شهیدی، تهران: موسسه نشر کتاب.
 آشتیانی، عباس اقبال و حسن پیرنیا (۱۳۹۰) تاریخ مفصل ایران، چاپ اول، تهران: دنیای کتاب.
 آقابزرگ طهرانی، محمد محسن (۱۴۰۳) الذریعه الی تصانیف الشیعه، ج ۸، چاپ سوم، بیروت: دارالاضواء.
 اصفهانی، میر مسعود (بی‌تا)، جنگ شعر، دست‌نویس، تهران: کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ش ۸۸۵۳
 اعتمادالسلطنه (۱۳۶۳) تاریخ منتظم ناصری، تصحیح محمداسماعیل رضوانی، تهران: مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی

امانت، محمدحسین و زرین تاج‌واردی (۱۳۹۵) «بررسی نقش بیک‌ها در ده‌نامه ابن‌نصوح شیرازی»، مجله شعرپژوهی (بوستان ادب) شیراز، س ۸، ش ۴ (پیاپی ۴۰)، ص ۶۸-۸۸.

انوشه، حسن و همکاران (۱۳۶۹) فرهنگ زندگی‌نامه‌ها، چاپ اول، تهران: نشر رجا.
 اوحدی بلیانی، تقی‌الدین محمد (۱۳۸۹) عرفات‌العاشقین و عرصات‌العارفین، مصحح ذبیح‌الله صاحبکار و آمنه فخر احمد با نظارت علمی محمد قهرمان، ج اول، تهران: مرکز پژوهشی میراث مکتوب و کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی.

ایمان، رحم‌علی‌خان (۱۳۴۹) منتخب‌اللطایف، به کوشش سیدمحمدرضا جلالی نائینی و سیدامیر حسن عابدی، تهران: تابان
 بلوکباشی، علی (۱۳۸۰) «ایران» در دائرة‌المعارف بزرگ اسلامی، زیر نظر کاظم موسوی بجنوردی، ج ۱۰، تهران: مرکز دائرة‌المعارف بزرگ اسلامی.
 بیانی، شیرین (۱۳۸۴الف) تاریخ آل‌جلایر، چاپ سوم، تهران: دانشگاه تهران.

بیانی، شیرین (۱۳۸۴ب) مغولان و حکومت ایلخانی در ایران، چاپ سوم، تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
 ترابی، محمد (۱۳۹۲) نگاهی به تاریخ و ادبیات ایران، ج ۱، تهران: ققنوس
 جعفریان، رسول (۱۳۸۸) تاریخ تشیع در ایران، چاپ سوم، ج ۱، تهران: نشر علم.
 جنگ اشعار (بی‌تا) دست‌نویس، تهران: کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ش ۱۰۰
 حافظ، شمس‌الدین محمد (۱۳۸۹) دیوان حافظ، به اهتمام جهانگیر منصور، چاپ سوم، تهران: دیدار.

خالقیار، علی (۱۴۰۱) «شرح احوال و تصحیح اشعار ابن‌نصوح شیرازی (شاعر سده ۸ ق)»، به‌راهنمایی مسلم نادعلی‌زاده، مقطع کارشناسی‌ارشد، دانشگاه بین‌المللی اهل‌بیت، تهران.

خلیل، علی (بی‌تا) صحف ابراهیم دست‌نویس، کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ش ۸۰۸ ف.
 خوش‌گو، بندرا ابن داس (بی‌تا) سفینه خوش‌گو، دست‌نویس، تهران: کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ش ۴۸۲۰.
 داور، مفید (بی‌تا) مرآت‌الفصاحه، دست‌نویس، تهران: کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ش ۹۱۱۳.
 رازی، امین احمد (۱۳۸۹) هفت اقلیم، تصحیح و تعلیقات سیدمحمدرضا طاهری حسرت، ج اول، تهران: سروش.
 رجب‌زاده، هاشم (۱۳۹۶) تاریخ جامع ایران مدخل «ایلخانان»، زیر نظر کاظم موسوی بجنوردی، ج ۹، چاپ سوم، تهران: مرکز دائرة‌المعارف بزرگ اسلامی (مرکز پژوهش‌های ایرانی و اسلامی).

رکن‌زاده آدمیت، محمدحسین (۱۳۳۷) دانشمندان و سخن‌سرایان فارس، ج ۱، تهران: اسلامی و خیام.
 زمانی، کریم (۱۳۸۷) شرح جامع مثنوی معنوی، ج ۴، چاپ شانزدهم، تهران: اطلاعات.
 سامی‌بیگ، شمس‌الدین (۱۳۰۶) قاموس‌الاعلام، استانبول: مهران.

سعادت، اسماعیل (۱۳۹۸) «ابن‌نصوح» در دانشنامه زبان و ادب فارسی، ج ۱، تهران: فرهنگستان زبان و ادب فارسی با همکاری انتشارات سخن.
 سعدی شیرازی، مصلح‌الدین (۱۳۹۹) گلستان، تصحیح از روی نسخه مرحوم محمدعلی فروغی، چاپ بیست و هشتم، تهران: ققنوس.
 سلمان ساوجی (۱۳۷۱) دیوان سلمان ساوجی، مقدمه و تصحیح ابوالقاسم حالت به کوشش احمد کرمی، چاپ اول، تهران: ما.
 سلیم، سیدعلی‌حسن (۱۳۹۰) تذکره صبح گلشن، تصحیح: مصطفی برزآبادی فراهانی، چاپ اول، تهران: اوستا فراهانی.
 سمرقندی، دولت‌شاه (۱۳۸۲) تذکره الشعراء، به اهتمام و تصحیح ادوارد براون، تهران: اساطیر.
 سمنانی، علاءالدوله (۱۳۹۰) مصنفات فارسی، به اهتمام نجیب مایل هروی، چاپ سوم، تهران: علمی و فرهنگی.

- شرف‌الدین رامی، عبدالله (۱۴۱۱) مع موسوعات رجال الشیعه، ج اول، لندن: الارشاد.
- شعاع‌الملک شیرازی، محمدحسین (بی‌تا) شکرستان پارس، دست‌نویس، تهران: کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ش ۹۱۵۵.
- شفیعی کدکنی، محمدرضا (۱۳۷۱) تازیانه‌های سلوک، تهران: آگه.
- صفا، ذبیح‌الله (۱۳۹۰) تاریخ ادبیات در ایران، ج ۳ بخش دوم، چاپ پانزدهم، تهران: فردوس.
- طرازی، نصرالله مبشر (۱۹۹۶) فهرست‌المخطوطات الفارسیه، تهران: دانشگاه علوم پزشکی ایران.
- ظهیرالدین فارابی (۱۳۸۱) دیوان ظهیرالدین فارابی، به تصحیح امیرحسین یزدگردی به اهتمام اصغر دادبه، تهران: قطره.
- عبدعلی، محمد (۱۳۷۲) دائرةالمعارف بزرگ اسلامی مدخل «ابن نضوح»، زیر نظر سید محمدکاظم موسوی بجنوردی، ج ۵، چاپ اول، تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی.
- فرستی جویباری، رضا (۱۳۸۷) «ده نامه سرایی در ادبیات فارسی»، دانشنامه، بهار ۱۳۸۷، ش ۱، ص ۱۲۳-۱۳۵.
- قزوینی، لامع (بی‌تا) منتخب‌الشعار فی کشف‌الاسرار، دست‌نویس، قزوین: کتابخانه علامه رفیعی قزوینی، ش ۴۱۴.
- قزوینی، محمد (۱۳۲۳) «حافظ و سلطان‌احمد جالیر»، تهران: مجله یادگار، س ۲، ش ۱، ص ۲۲-۳۸.
- کابلی، عبدالله (۱۳۹۲) تذکره‌التواریخ، تهران: مجلس شورای اسلامی.
- کاشانی، تقی‌الدین (۱۳۹۳) تذکره خلاصه‌الشعار و زبدة‌الافکار، چاپ عکسی، ج ۳، رکن دوم، تهران: انتشارات سفیر اردهال.
- کاشانی، تقی‌الدین (بی‌تا) تذکره خلاصه‌الشعار و زبدة‌الافکار، دست‌نویس، کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران، ش ۱۰۴ ب.
- کربلایی تبریزی، حافظ حسین (۱۳۴۴) روضات‌الجنات و جنات‌الجنان، به تصحیح جعفر سلطان‌القرایی، ج ۲، تهران: بنگاه ترجمه و نشر کتاب.
- لکهنوی، آفتاب رأی (۱۳۵۵) ریاض‌العارفین، تصحیح و مقدمه سیدحسام‌الدین راشدی، تهران: مرکز تحقیقات فارسی ایران و پاکستان.
- محقق، مهدی (۱۳۷۵) دائرةالمعارف تشیع، ج ۱، چاپ اول، تهران: سعید محبی.
- مدرس تبریزی، محمدعلی (۱۳۷۴) ریحانة‌الادب، چاپ چهارم، تهران: کتاب‌فروشی خیام.
- مستوفی، زین‌الدین (۱۳۹۴) ذیل تاریخ گزیده، به کوشش ایرج افشار، تهران: سخن.
- معدن‌کن، معصومه؛ واحد، اسدالله و طه صادری (۱۳۹۳) «بررسی سراینده یازده رباعی دخیل مشترک در رباعیات خیام و حافظ با تکیه بر تاریخ نسخ و نکات سبکی و محتوایی»، متن‌شناسی ادب فارسی، دوره جدید، پاییز، ش ۳ (پیاپی ۲۳)، ص ۱-۲۰.
- نفیسی، سعید (۱۳۶۳) تاریخ نظم و نثر در ایران و در زبان فارسی، ج ۱، چاپ دوم، تهران: فروغی.
- واله داغستانی، علیقلی (۱۳۸۴) ریاض‌الشعرا، مقدمه تصحیح و تحقیق محسن ناجی، تهران: اساطیر.
- ولایتی، علی‌اکبر و دیگران (۱۳۹۲) تقویم تاریخ، فرهنگ و تمدن اسلام و ایران، ج ۱، چاپ ۱، تهران: امیرکبیر.
- هاشمی سندیلوی، احمدعلی‌خان (۱۹۶۸) مخزن‌الغرائب، به اهتمام محمدباقر، لاهور: پرنسپل.
- یاسمی، رشید (۱۳۰۷) تتبع و انتقاد احوال و آثار سلمان ساوجی، تهران: کتابخانه شرق.
- یوسفی‌فر، شهرام (۱۳۹۶) تاریخ جامع ایران مدخل «جلایریان»، زیر نظر کاظم موسوی بجنوردی، ج ۱۰، چاپ سوم، تهران: مرکز دائرةالمعارف بزرگ اسلامی (مرکز پژوهش‌های ایرانی و اسلامی).

References

- Abdali, Mohammad. (1993). "Ibn Nosuh". In Seyyed Mohammad Kazem Musavi Bojnurdi (Ed.), *Great Islamic Encyclopedia* (1st ed., Vol. 5). Tehran: Center for the Great Islamic Encyclopedia. [In Persian]
- Agha Bozorg Tehrani, Mohammad Mohsen. (1983). *Al-Dhari'ah ila Tasanif al-Shi'ah* (3rd ed., Vol. 8). Beirut: Dar al-Adwa. [In Arabic]
- Anusheh, Hassan, et al. (1990). *Dictionary of Biographies* (1st ed.). Tehran: Nashr-e Raja. [In Persian]
- Ashtiani, Abbas Eqbal, & Pirniya, Hassan. (2011). *Comprehensive History of Iran* (1st ed.). Tehran: Donya-ye Ketab. [In Persian]
- Azar Bigdeli, Lotfali Beg. (1958). *Atashkadeh of Azar*. Tehran: Moasseseh-ye Nashr-e Ketab. [In Persian]
- Bayani, Shirin. (2005a). *History of the Jalayirids* (3rd ed.). Tehran: University of Tehran. [In Persian]
- Bayani, Shirin. (2005b). *The Mongols and Ilkhanid Rule in Iran* (3rd ed.). Tehran: SAMT. [In Persian]
- Bolukbashi, Ali. (2001). "Iran". In Kazem Musavi Bojnurdi (Ed.), *Great Islamic Encyclopedia* (Vol. 10). Tehran: Center for the Great Islamic Encyclopedia. [In Persian]
- Davar, Mofid. (n.d.). *Mer'at al-Fasahah* [Manuscript]. Tehran: Library of Islamic Consultative Assembly, No. 9113. [In Persian]
- Emanat, Mohammad Hossein, & Tajvardi, Zarrin. (2016). "Investigating the Role of Messengers in Ibn-e Nosuh Shirazi's Dah-Nameh". *Sher Pazhuhi (Boostan-e Adab)*, 8(4, Serial No. 40): 68-88. [In Persian]
- Esfahani, Mir Masoud. (n.d.). *Jong-e She'r* [Manuscript]. Tehran: Central Library of University of Tehran, No. 8853. [In Persian]
- Etemad al-Saltaneh. (1984). *The Regular History of Naseri* (Mohammad Esmail Rezvani, ed.). Tehran: Islamic Sciences Computer Research Center. [In Persian]
- Forsati Juybari, Reza. (2008). "Dah-nameh Composition in Persian Literature". *Daneshnameh*, (1): 123-135. [In Persian]
- Hafez, Shams al-Din Mohammad. (2010). *Divan of Hafez* (Jahangir Mansur, ed., 3rd ed.). Tehran: Didar. [In Persian]
- Hashemi Sandilavi, Ahmad Ali Khan. (1968). *Makhzan al-Ghara'ib* (Mohammad Baqer, ed.). Lahore: Principal. [In Persian]
- Iman, Rahm Ali Khan. (1970). *Muntakhab al-Lata'if* (Seyyed Mohammad Reza Jalali Naini & Seyyed Amir Hassan Abedi, eds.). Tehran: Taban. [In Persian]
- Jafarian, Rasool. (2009). *History of Shi'ism in Iran* (3rd ed., Vol. 1). Tehran: Nashr-e Elm. [In Persian]

- Jong-e Ash'ar*. (n.d.). [Manuscript]. Tehran: Central Library of University of Tehran, No. 100. [In Persian]
- Kaboli, Abdollah. (2013). *Tazkirat al-Tawarikh*. Tehran: Islamic Consultative Assembly. [In Persian]
- Karbalaee Tabrizi, Hafez Hossein. (1965). *Rawzat al-Jannat va Jannat al-Jinan* (Jafar Soltan al-Qara'i, ed., Vol. 2). Tehran: Bongah-e Tarjomeh va Nashr-e Ketab. [In Persian]
- Kashani, Taqi al-Din. (2014). *Tazkereh-ye Kholasat al-Ash'ar va Zobdat al-Afkar* (Facsimile ed., Vol. 3, Section 2). Tehran: Safir-e Ardehal Publications. [In Persian]
- Kashani, Taqi al-Din. (n.d.). *Tazkereh-ye Kholasat al-Ash'ar va Zobdat al-Afkar* [Manuscript]. Tehran: Central Library of University of Tehran, No. 104 B. [In Persian]
- Khaleqyar, Ali. (2022). *Biography and Critical Edition of the Poems of Ibn-e Nosuh Shirazi* [Master's thesis, Ahl al-Bayt International University]. [In Persian]
- Khalil, Ali. (n.d.). *Sahaf-e Ibrahim* [Manuscript]. Tehran: Central Library of University of Tehran, No. 808 F. [In Persian]
- Khoshgu, Bendra ibn Das. (n.d.). *Safineh-ye Khoshgu* [Manuscript]. Tehran: Library of Islamic Consultative Assembly, No. 4820. [In Persian]
- Lakhnavi, Aftab Ra'i. (1976). *Riyaz al-Arifin* (Seyyed Hesam al-Din Rashedi, ed.). Tehran: Iran-Pakistan Persian Research Center. [In Persian]
- Madankan, Masoumeh, Vahed, Asadollah, & Sadari, Taha. (2014). "An Investigation of the Author of Eleven Shared Quatrains in the Rubaiyat of Khayyam and Hafez Based on Manuscript History and Stylistic and Content Considerations". *Matn Shenasi-ye Adab-e Farsi*, New Series, (3, Serial No. 23): 1-20. [In Persian]
- Modarres Tabrizi, Mohammad Ali. (1995). *Reyhanat al-Adab* (4th ed.). Tehran: Khayyam Bookstore. [In Persian]
- Mohaghegh, Mehdi. (Ed.). (1996). *Encyclopedia of Shi'ism* (1st ed., Vol. 1). Tehran: Saeed Mohebbi. [In Persian]
- Mostowfi, Zayn al-Din. (2015). *Supplement to the Select History* (Iraj Afshar, ed.). Tehran: Sokhan. [In Persian]
- Nafisi, Saeed. (1984). *History of Poetry and Prose in Iran and in the Persian Language* (2nd ed., Vol. 1). Tehran: Forughi. [In Persian]
- Ohadi Balyani, Taqi al-Din Mohammad. (2010). *Arafat al-Asheqin va Arasat al-Arefin* (Zabihollah Sahebkar & Ameneh Fakhr-Ahmad, eds., Vol. 1). Tehran: Miras-e Maktoob Research Center, Library, Museum and Document Center of Islamic Consultative Assembly. [In Persian]
- Qazvini, Lame'. (n.d.). *Muntakhab al-Ash'ar fi Kashf al-Asrar* [Manuscript]. Qazvin: Allameh Rafi'i Qazvini Library, No. 414. [In Persian]
- Qazvini, Mohammad. (1944). "Hafez and Sultan Ahmad Jalayer". *Yadegar*, 2(1): 22-38. [In Persian]

- Rajabzadeh, Hashem. (2017). "Ilkhanids". In Kazem Musavi Bojnurdi (Ed.), *Comprehensive History of Iran* (3rd ed., Vol. 9). Tehran: Center for the Great Islamic Encyclopedia (Center for Iranian and Islamic Studies). [In Persian]
- Razi, Amin Ahmad. (2010). *Haft Eqlim* (Seyyed Mohammad Reza Taheri Hasrat, ed., Vol. 1). Tehran: Soroush. [In Persian]
- Roknzadeh Adamiyat, Mohammad Hossein. (1958). *Scientists and Poets of Fars* (Vol. 1). Tehran: Eslami va Khayyam. [In Persian]
- Saadat, Esmail. (2019). "Ibn Nosuh". In *Encyclopedia of Persian Language and Literature* (Vol. 1). Tehran: Academy of Persian Language and Literature (with Sokhan Publications). [In Persian]
- Sa'di Shirazi, Mosleh al-Din. (2020). *Golestan* (Mohammad Ali Forughi, ed., 28th ed.). Tehran: Qoqnus. [In Persian]
- Safa, Zabihollah. (2011). *History of Literature in Iran* (15th ed., Vol. 3, Part 2). Tehran: Ferdows. [In Persian]
- Salim, Seyyed Ali Hassan. (2011). *Tazkereh-ye Sobh-e Golshan* (Mostafa Borzabadi Farahani, ed., 1st ed.). Tehran: Osta Farahani. [In Persian]
- Salman Savaji. (1992). *Divan of Salman Savaji* (Abolqasem Halat & Ahmad Karami, eds., 1st ed.). Tehran: Ma. [In Persian]
- Sami Beg, Shams al-Din. (1889). *Qamus al-A'lam*. Istanbul: Mehran. [In Turkish]
- Samarqandi, Dowlatshah. (2003). *Tazkirat al-Shu'ara* (Edward Browne, ed.). Tehran: Asatir. [In Persian]
- Semnani, Ala al-Dowleh. (2011). *Persian Writings* (Najib Mayel Heravi, ed., 3rd ed.). Tehran: Elmi va Farhangi. [In Persian]
- Shafi'i Kadkani, Mohammad Reza. (1992). *Whips of Spiritual Journey*. Tehran: Agah. [In Persian]
- Sharaf al-Din Rami, Abdollah. (1990). *Ma'a Musu'at Rijal al-Shi'ah* (Vol. 1). London: Al-Irshad. [In Arabic]
- Sho'a al-Molk Shirazi, Mohammad Hossein. (n.d.). *Shekarestan-e Pars* [Manuscript]. Tehran: Library of Islamic Consultative Assembly, No. 9155. [In Persian]
- Tarazi, Nasrollah Mobasher. (1996). *Catalogue of Persian Manuscripts*. Tehran: Iran University of Medical Sciences. [In Arabic]
- Torabi, Mohammad. (2013). *A Look at the History and Literature of Iran* (Vol. 1). Tehran: Qoqnus. [In Persian]
- Valeh Daghestani, Aliqoli. (2005). *Riyaz al-Shu'ara* (Mohsen Naji, ed.). Tehran: Asatir. [In Persian]
- Velayati, Ali Akbar, et al. (2013). *Calendar of History, Culture and Civilization of Islam and Iran* (1st ed., Vol. 1). Tehran: Amir Kabir. [In Persian]

- Yasemi, Rashid. (1928). *A Study and Critique of the Life and Works of Salman Savaji*. Tehran: Sharq Library. [In Persian]
- Yousefifar, Shahram. (2017). “Jalayirids”. In Kazem Musavi Bojnurdi (Ed.), *Comprehensive History of Iran* (3rd ed., Vol. 10). Tehran: Center for the Great Islamic Encyclopedia (Center for Iranian and Islamic Studies). [In Persian]
- Zahir al-Din Faryabi. (2002). *Divan of Zahir al-Din Faryabi* (Amir Hossein Yazdgerdi & Asghar Dadbeh, eds.). Tehran: Qatreh. [In Persian]
- Zamani, Karim. (2008). *Comprehensive Commentary on the Masnavi-ye Ma'navi* (16th ed., Vol. 4). Tehran: Ettela'at. [In Persian]